

Instrumente muzicale în xilogravura de carte românească veche (sec. XVII-XIX)

Cornel TATAI-BALTĂ

Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, Facultatea de Istorie și Filologie
 “1 Decembrie 1918” University of Alba Iulia, Faculty of History and Filology

Personal e-mail: ctataibalta@yahoo.com

Anca Elisabeta TATAY

Biblioteca Academiei Române, Cluj-Napoca
 Library of Romanian Academy, Cluj-Napoca

Personal e-mail: ancatatai@yahoo.com

Musical Instruments in the Woodcuts of Romanian Old Books (17th- 19th Centuries)

Musical instruments like harp, trumpet, bagpipe, horn, violin, lyre and kettledrum approached in the woodcuts of old Romanian books do not play only a decorative role, but they also intensify the varied significances of religious or secular themes.

Keywords: woodcut, typography, king David, harp, trumpet, coat of arms, Bucharest.

Într-un pertinent și interesant studiu, cercetătorul Alexandru Ligor atrăgea atenția asupra unor „elemente de natură sau de inspirație profană” existente în gravurile cărților românești vechi, încercând să le surprindă variatele semnificații¹. Au fost evidențiate astfel diferite activități desfășurate pe plan agrar, cărturăresc sau artistic de oamenii din vremurile trecute. Se subliniază faptul că anumite imagini au o valoare simbolică pentru istoria românilor și se discută despre: „steme, îndeletniciri, unelte și instrumente, arme și piese de harnașament, personaje și costume, arhitectură, mobilier”².

Instrumente muzicale sunt consemnate doar în cazul a două gravuri. Prima este o xilogravură care reprezintă blazonul gravorului și tipografului M(ihail) S(trilbițchi) din *Prăvălioara*, apărută la Iași în anul 1784. Emblema meșterului este decorată în stil Ludovic al XV-lea, cu doi îngeri zglobii, iar la baza ei se află o

trompetă³. A doua este o gravură în aramă, semnată de Rafail Sm(eritul) M(onah), din cartea *Ușa pocăinței*, imprimată la Brașov în anul 1812. În partea dreaptă a acestei imagini complexe figurează un bărbat, aflat în picioare, care cântă cu pasiune la cobză⁴.

Harpa sau harfa, instrument muzical „străvechi, cunoscut în multe culturi” și care va avea o largă răspândire încă din primele secole după Hristos⁵, apare foarte frecvent în xilogravura de carte românească veche, mai precis atunci când este înfățișat regele-profet David. Adeseori, el are în preajma sa harpa sau cântă la acest instrument. Astfel apare în numeroase ilustrații care împodobesc îndeosebi *Psaltirile* de la: Govora, 1637 (semnată de L. M., 1628); Uniev, 1673; Iași, 1680; București, 1694 (semnată de IO(anichie) M(onah) B(akov), 1694); Buzău, 1701 (repetată la București în 1780); Târgoviște, 1710 (repetată la București în 1745); Râmnic, 1725 (semnată de P. R.

); București, 1735; Iași, 1743; Râmnic, 1751, semnată de Pop(a) Costandin Ti(pograf); Iași, 1757 (semnată de Grigorie Tipo (graf), 1757); Blaj, 1764 (semnată de Petru Râm(niceanu), 1764); Râmnic, 1764 (semnată de D. K.); București, 1769⁶; Râmnic, 1779, semnată de Pop(a) Co(s)ta(n)din Tip(ograf); Sibiu, 1791; Movilău, 1796, semnată de Mihailu (Strilbițchi); Brașov, 1807 (se repetă în ediția din 1810); Mănăstirea Neamț, 1817 (două imagini diferite, una dintre ele fiind semnată de Protoierei Mihail); Râmnic, 1817 (semnată de Gheorghie Pop, 1817); Râmnic, 1819; București, 1820; Brașov, 1827 ș.a.⁷.

După cum se observă, unele dintre ilustrațiile de mai sus sunt semnate de xilografuri pricepuți și harnici, ale căror nume au rămas înscrise în istoria artei românești, iar altele au rămas anonime.

Foarte frumoasă și luminoasă este imaginea care îl redă pe *Prorocul David* în *Psaltirea* tipărită la București în 1694, semnată și datată de meșterul Ioanichie Bakov, care se repetă în *Antologhionul grecesc*, Snagov, 1697 și în *Psaltirea grecească*, Snagov, 1700⁸ (fig. 1). Cu o fizionomie deosebit de plăcută și cu coroană pe cap, regele David scrie, șezând. Harpa sa se află alături, fiind agățată pe perete. Acesta este plasat sub o arcadă semicirculară ce se sprijină pe coloane torsadate, care împreună cu elementele decorative și cu arcul în formă de acoladă al unei ferestre, din fundal, aparțin artei brâncovenești. Înfațișarea prorocului și ambianța în care își desfășoară activitatea ne îndreaptă însă privirea și spre lucrarea din *Psaltirea* de la Moscova din 1615. De-a lungul timpului, ilustrația a fost folosită ca model de gravori care au lucrat pentru Iași (1743) și Râmnic (1751, 1779, 1817)⁹.

Reușita ilustrație, datorată unui autor rămas anonim, din cartea lui Neofit, *Alegere din toată Psaltirea*, apărută la București în anul 1769, îl reprezintă pe *Regele David* îngenunchat, având în dreapta sa harpa, așezată pe pământ. Un înger expresiv, cu o sabie în mână, figurează în colțul drept de sus al imaginii (fig. 2). Schema compozițională provine, fără îndoială, din xilogravura lui Albrecht Dürer din 1499¹⁰.

În xilogravura de inspirație barocă din *Psaltirea* (românească) de la București din 1820, *Regele David* este reprezentat într-un interior de o supremă eleganță¹¹ (fig. 3). Așezat, având la spate harpa, de dimensiuni apreciabile, autorul Psalmilor scrie cu pana pe un filacter desfășurat pe pupitru. Trăirea sa mistică este magistral surprinsă de gravor, foarte probabil Ghervasie Monah de la Mănăstirea Neamț, care a lucrat, în acel timp, și pentru București. În stânga imaginii, Batșeba stă în picioare sub o arcadă semicirculară. Deasupra peretelui concav, din partea dreaptă, figurează un înger cu sabia ridicată. Asistăm la un adevărat recital de linii drepte și curbe care prezintă un univers străbătut de mister ce provoacă reale emoții. Xilogravura este înscrisă într-un cadru amplu, executat foarte probabil

tot de Ghervasie Monah, compus din scene referitoare la viața lui David, însoțite de înfațișarea unor sfinți (aceiași cadru cuprinde foaia de titlu a *Penticostarului* bucureștean din 1820).

Xilogravura anonimă din *Psaltirea* de la Brașov din 1827 este tratată în linii mai simple, dar sugestive (fig. 4). De data aceasta, aflat în curtea unui palat cu grădini și fântâni arteziene, *David* cântă cu evident entuziasm la harpă, fiind deosebit de concentrat. Din cer se revarsă un fascicol de lumină încurajator spre capul regelui-profet. La baza acestei lucrări s-a aflat gravura în aramă, semnată Usod (?) Tzelter (?) 1793, din *Psaltirea* de la Viena, 1793. Meșterul brașovean a putut însă apela la ilustrațiile gravate în metal din *Psaltirea* de la Buda, 1808 (lucrare semnată Binder Sc., repetată în ediția din 1813), și din *Psaltirea* de la Buda, 1817, dat fiind faptul că în acea vreme tipografia din Brașov era în relații cu cea din capitala Ungariei¹².

De notat că în afară de reprezentarea lui David în numeroasele *Psaltiri* enumerate mai sus, el apare și într-o izbită ilustrație existentă în *Polyeleul* tipărit la Buda în anul 1814. Aici, *David* stă în picioare între tron și pupitrul de scris, având mâinile încrucișate pe piept și harpa în fața sa, pe paviment. Chipul său, întreaga sa atitudine sunt deosebit de atrăgătoare¹³.

Pe *David*, cântând la harpă, îl mai putem întâlni în componența *Cadrului foii de titlu*, semnat Ier. Damas. 7188 (= 1680) din cartea: Dosoftei, *Psaltirea slavo-română*, Iași, 1680¹⁴ (repetat în *Molitvenic*, Iași, 1681) sau a *frontispiciilor* din: Dosoftei, *Psaltirea slavo-română*, Iași, 1680; *Psaltire*, Blaj, 1786¹⁵; *Psaltire*, Sibiu, 1806. Mai amintim *frontispiciul* din *Psaltirea* de la Sibiu din 1811, în care David se roagă în genunchi, având lângă el coroana, sceptra și harpa, așezate pe sol.

Cadrul foii de titlu în stil baroc, semnat de Ivan B(a)k(ov) 1678, din cartea *Cheia înțelesului*, tipărită la București în 1678, prezintă un arc de triumf sprijinit pe pilaștri, în interiorul căruia figurează o amplă cheie (fig. 5). Pe pilastrul din stânga atâră o harpă, iar pe cel din dreapta, o trompetă. Cele două instrumente muzicale sunt surmontate de câte un cartuș aproximativ oval în interiorul cărora putem citi: „Ca un canon va da glas. Isaia, 16 (11)” și „Ca o trâmbiță va da glasul tău. Isaia, 58 (1)”. Astfel, instrumentele muzicale, ca și alte elemente din compunerea cadrului foii de titlu, dobândesc valențe simbolice, mai precis biblice¹⁶. Acest cadru este similar cu cel din cartea *Ključ razumeanija* de la Lvov, din 1665¹⁷.

Trompeta, instrument „aparținător grupei suflătorilor”, a fost utilizată încă din Antichitate cu ocazia unor „ceremonii militare, religioase ș.a.”, dobândind o largă răspândire în Evul Mediu, Renaștere, baroc, clasicism, romantism și până în zilele noastre¹⁸.

Alături de coroană, sceptra și sabie, însemne nelipsite ale puterii, trompeta, cu evident rol de a glorifica, o întâlnim în stemele domnitorilor din Țara

Românească: Șerban Cantacuzino, *Liturghie*, București, 1680 (fig. 6); Constantin Brâncoveanu, M. Sirigul, *Întâmpinarea la principiile catolice...*, Dositheiu, *Manual în contra rătăcirii calvine*, București, 1690; Constantin Brâncoveanu, *Slujbele St. Paraschiva celei Noi și St. Grigorie Decapolitul*, București, 1692 (fig. 7) ș. a. Un real interes trezesc stemele duble ale lui: Nicolae Alexandru Mavrocordat, *Octoih*, București, 1709¹⁹ (fig. 8); Mihail Constandin Suțu, *Hrisov de așezământ al lui M. C. Suțu Vvd.*, Iași 1793²⁰ (fig. 9). Trebuie subliniat faptul că adeseori aceeași stemă, de inspirație renascentistă sau barocă, este ușor modificată, fiind consacrată mai multor domnitori.

Cartea lui Ioan Gură de Aur, *Cuvinte puține oarecare*, București, 1827, posedă ilustrația *Îngerul trâmbițează învierea morților*. De dimensiuni destul de mari, acesta este plasat în centrul imaginii, fiind vegheat de Sfânta Treime²¹ (fig. 10).

Profesoara Viorica Guy Marica a arătat că nu o dată în arta germană momentele de bucurie, de tristețe sau de groază sunt amplificate și prin sugestii sonore provocate de prezența unor instrumentiști²².

Xilogravura *Închinarea păstorilor*, lipsită de semnătură, din *Molitvenicul* de la Blaj din 1784, este fără îndoială de inspirație germană (fig. 11). Compoziția în ansamblul ei și îndeosebi păstorul care și-a ridicat pălăria de pe cap, în semn de închinare și de bucurie în fața Pruncului divin, venit din partea dreaptă, se regăsesc în xilogravura executată de Wolfgang Stuber, activ la Nürnberg între anii 1587-1597²³. Păstorul care cântă la cimpoi (la care se observă burduful), aflat în extrema stângă a ilustrației blăjene, ne face să ne gândim la xilogravurile realizate de Albrecht Dürer în anii 1503 și 1510, ce fac parte din *Ciclul Viața Mariei* și, respectiv, *Micul ciclu al Patimilor*²⁴, unde păstorii poartă asupra lor asemenea instrument muzical²⁵.

Trecerea Mării Roșii, semnată, oarecum disimulat, de xilogravorul Ghervasi(e) M(onah), din *Penticostarul* de la București din 1820, cuprinde numeroase personaje aflate în mișcare (fig. 12). În primul plan, la dreapta, faraonul egiptean se înecă împreună cu oastea sa în apele mării, iar la stânga, pe mal, Moise, în fruntea evreilor, cu toiagul ridicat, pune la loc valurile. Poporul, în acest timp, îi cântă lui Iahve imnul eliberării (Ieșirea 14, 27, 28; 15, 1). Din mulțime se detașează două personaje care suflă în corn. La originea ilustrației trebuie să se fi aflat un model baroc, pătruns, probabil, prin filiera polono-ucraineană²⁶.

În secolele XVIII și XIX, vioara, considerată „regina instrumentelor”, dobândește „un rol din ce în ce mai important atât în orchestră, cât și ca instrument solistic”²⁷. Așa se explică și existența unui *frontispiciu cu vioară* în cartea lui Ioan Tincovici, *Cântări dumnezeiești*, tipărită la Buda în anul 1815 (fig. 13). Alături de acest instrument, xilogravura mai înfățișează și o trâmbiță, un rotulus, pe care se pot observa portative cu note

muzicale, precum și elemente vegetale, toate aflate „în deplină concordanță cu conținutul muzical al cărții”²⁸.

Lira, instrument muzical străvechi, alcătuită dintr-o cutie de rezonanță, două brațe în formă de coarne, în capul cărora sunt prinse cheile de acordaj ale coardelor²⁹, o întâlnim reprezentată și în cartea românească veche. Cităm în acest sens doar gravura de pe foaia de titlu a lucrării lui Ioan Theodorovici-Nica, *Cântare despre începutul și starea de astăzi a românilor*, Buda, 301813. Aici, lira este așezată pe un capitel de coloană dorică, încadrată de două trompete și flori³¹ (fig. 14).

Timpanul, „instrument de percuție de origine arabă, utilizat la început în formațiile muzicale militare și promovat ulterior și în orchestra simfonică”³² apare reprezentat, în chip surprinzător, în cartea lui Dinicu Golescu, *Adunare de tractaturi* imprimată la Buda în 1826. Este vorba de un *frontispiciu cu un putto timpanist* (fig. 15). Foarte expresiv, având aripile întinse, el bate cu putere în cele două timpane, folosindu-se de baghete. Poziționarea oblică a timpanelor dinamizează, deopotrivă, imaginea, conferindu-i chiar senzații sonore (valențe acustice)³³. Timpane întâlnim și în componența stemei duble a domnitorului Mihail Constandin Suțu.

Așadar, instrumentele muzicale, harpa, trompeta, cimpoiul, cornul, vioara, lira și timpanul, nu au doar un rol decorativ ci potențază variatele semnificații ale temelor, de natură sacră sau profană, abordate în xilogravura de carte românească veche.

Dacă urmărim instrumentele muzicale existente în miniaturile cărților manuscrise românești constatăm că în cele religioase (*Psaltirea*, 1616, pictată de mitropolitul moldovean Anastasie Crimca) întâlnim: buciul, cornul, cobza, toba³⁴, iar în cele laice (*Erotocritul*, 1787, ilustrat de Logofătul Petrache), fluietul, țambalul, cobza, vioara, tamburina, trompeta³⁵. Este interesant de semnalat faptul că regele David din *Psaltirea* lui Crimca nu mai cântă la harpă, proprie „ritualului antichității iudaice”, ci la o cobză, instrument muzical „specific poporului român”³⁵.

Note:

1. Alexandru Ligor, *Elemente de natură sau inspirație profană din gravurile cărților vechi românești cu destinație ecleziastică, expuse în muzeele noastre*, în „Revista muzeelor și monumentelor. Muzeu”, nr. 5, 1977, p. 71-80.
2. *Ibidem*, p. 71, 77-78.
3. *Ibidem*, p. 74, fig. 12; Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche (1508-1830)*, Tomul II, 1716-1808, București, Atelierele Socec & Co., Soc. Anonimă, 1910, p. 292, fig. 307; Mircea Tomescu, *Istoria cărții românești de la începuturi până la 1918*, Editura Științifică, București, 1968, p. 126, fig. 86.

4. Alexandru Ligor, *op. cit.*, p. 77, fig. 16; Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche (1508-1830)*, Tomul III, 1809-1830, Atelierele Grafice Socec & Co., Soc. Anonimă, București, 1912-1936, p. 64, fig. 339.
5. *Dicționar universal de muzică* (coordonator Jean Lupu), Litera Internațional, București – Chișinău, 2008, p. 151.
6. O gravură asemănătoare a apărut în *Adunare de rugăciuni*, Iași, 1751.
7. Anca Elisabeta Tatay, Cornel Tatai-Baltă, *Xilogravura din cartea românească veche tipărită la București (1582-1830)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2015, p. 76-77. Dintre reprezentările lui David gravate în metal cităm doar pe cele din *Psaltirile* de la: Viena, 1793 (semnată Usod(?) Tzelter(?) 1793); Buda, 1808 (semnată Binder Sc.) și Buda, 1818 (semnată Prixner sc. Pest). Vezi Anca Elisabeta Tatay, *Din istoria și arta cărții românești vechi: gravura de la Buda (1780-1830)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2011, fig.50, 49 și 84.
8. Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche (1508-1830)*, Tomul I, 1508-1716, Stabilimentul Grafic J. V. Socec, București, 1903, fig. 239.
9. Anca Elisabeta Tatay, Cornel Tatai-Baltă, *op. cit.*, p. 19, fig. 302-303.
10. *Ibidem*, fig. 382-383; Cornel Tatai-Baltă, *Receptarea xilogravurii lui Albrecht Dürer, Regele David, 1499, în tipografia de la Iași și București din secolele XVII-XVIII*, în „Sargetia”, VII (XLIII), Serie nouă, 2016, p. 275-280.
11. Anca Elisabeta Tatay, Cornel Tatai-Baltă, *op. cit.*, fig.453.
12. Anca Elisabeta Tatay, *op. cit.*, p. 93-94, fig. 50-51, 49, 83.
13. *Ibidem*, p. 102-104, fig. 61. Precizăm că *Polyeleul* conține psalmii 134 și 135 ai lui David.
14. Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche (1508-1830)*, Tom I, fig. 189. Sub respectiva semnătură a fost identificat xilogravorul Damaschin Gherbest. Vezi Dragoș Morărescu, *Un xilograf moldo-vlah: Damaschin Gherbest Stemarul*, în „Arta”, Anul XXIX, nr. 7-8, 1982, p. 23.
15. Cornel Tatai-Baltă, *Gravorii în lemn de la Blaj (1750-1830)*, Editura Eventus, Blaj, 1995, fig. p. 268.
16. Vezi pentru detalii, Anca Elisabeta Tatay, Cornel Tatai-Baltă, *op. cit.*, p. 17-18.
17. Gabriel Ștrempel, *Sprrijinul acordat de Rusia tiparului românesc în secolul al XVII-lea*, în „Studii și cercetări de bibliologie”, I, 1955, p. 34.
18. *Dicționar universal de muzică*, p. 350-351.
19. Anca Elisabeta Tatay, Cornel Tatai-Baltă, *op. cit.*, fig. 253, 257, 259, 262.
20. Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche (1508-1830)*, Tom II, fig. 313.
21. Anca Elisabeta Tatay, Cornel Tatai-Baltă, *op. cit.*, fig. 529.
22. Viorica Guy Marica, *Pictura germană între Gotic și Renaștere*, Editura Meridiane, București, 1981, p. 150-151.
23. *Cinci sute de ani de la nașterea lui Albrecht Dürer. Catalog*, București, 1971, p. 35, fig. 88.
24. *Das Albrecht Dürer Hausbuch*, Verlag Rogner & Bernhard, München, 1975, fig. 449, 464.
25. Cornel Tatai-Baltă, *op. cit.*, p. 120; idem, *Influența lui Dürer și a unor artiști germani asupra xilogravurilor de la Blaj din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, în „Apulum”, XLIII – 2, 2006, p. 164, fig. 15-16.
26. Anca Elisabeta Tatay, Cornel Tatai-Baltă, *op. cit.*, p. 65, fig. 455.
27. *Dicționar universal de muzică*, p. 370.
28. Anca Elisabeta Tatay, *op. cit.*, p. 353, fig. 206.
29. *Dicționar universal de muzică*, ed. cit., p. 185.
30. Anca Elisabeta Tatay, descriere a cărților de Buda, la Ioan Chindriș, Niculina Iacob, Eva Mârza, Anca Elisabeta Tatay, Otilia Urs, Bogdan Crăciun, Roxana Moldovan, Ana Maria Roman Negoii, *Cartea românească veche în Imperiul Habsburgic (1691-1830)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2016, p. 464.
31. *Dicționar universal de muzică*, ed. cit., p. 340-341.
32. Anca Elisabeta Tatay, *Din istoria și arta cărții*, ed. cit., p. 361, fig. 217.
33. G. Popescu-Vilcea, *Miniatura românească*, Editura Meridiane, București, 1981, p. 44, fig. 103-106.
34. *Ibidem*, p. 59-60, fig. 162, 165.
35. *Ibidem*, p. 44. Referiri la figurarea instrumentelor muzicale în arta românească și universală am întâlnit, de pildă, la: Ion I. Solcanu, *Représentations chorégraphiques de la peinture murale de Moldavie et leur place dans l'iconographie sud-est européenne (XVe-XVIIe siècles)*, în „Revue des études sud-est européennes”, XIV, nr. 1, 1976, p. 45-65; Irina Iliescu, *Reprezentări coregrafice în biserici românești din secolele XV-XVIII*, Cluj-Napoca, 2011 (ms.); Alberto Ausoni, *La musica*, Electa, Milano, 2005.

Bibliography

- Bianu, Ioan; Hodoș, Nerva; Simonescu, Dan, *Bibliografia românească veche, 1508-1830 [Old Romanian Bibliography, 1508-1830]*, Tom. I-III, Socec, București, 1903, 1910, 1912-1936.
- Dicționar universal de muzică* (coordonator Jean Lupu) [*Universal Music Dictionary*] (co-ordinated by Jean Lupu), Litera Internațional, București – Chișinău, 2008.
- Ligor, Alexandru, *Elemente de natură sau de inspirație profană din gravurile cărților vechi românești cu destinație ecleziastică, expuse în muzeele noastre [Elements of profane nature or inspiration in the woodcuts of old Romanian books, for ecclesiastic use, displayed in our museums]*, în „Revista muzeelor și monumentelor. Muze” [*Museums and Monuments Magazine. Museums*], nr.5, 1977, p. 71-80.
- Marica Guy, Viorica, *Pictura germană între Gotic și Renaștere [The German Painting between Gothic and*

Renaissance], Editura Meridiane, București, 1981.

Popescu-Vilcea, G., *Miniatura Românească [The Romanian Miniature]*, Editura Meridiane, București, 1981.

Tatai-Baltă, Cornel, *Gravorii în lemn de la Blaj, 1750-1830 [The Wood Engravers from Blaj, 1750-1830]*, Editura Eventus, Blaj, 1995.

Tatay, Anca Elisabeta, *Din istoria și arta cărții românești vechi: gravura de la Buda (1780-1830) [On the History and Art of the Old Romanian Books: The Engravings of Buda (1780-1830)]*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2011.

Tatay, Anca Elisabeta; Tatai-Baltă, Cornel, *Xilogravura din cartea românească veche tipărită la București (1582-1830) [The Woodcut in the Early Romanian Books Printed in Bucharest (1582-1830)]*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2015.

Tomescu, Mircea, *Istoria cărții românești de la începuturi până la 1918 [The History of Romanian Books from the Beginning to 1918]*, Editura Științifică, București, 1968.

IO. M. B. 1694, David, Psaltire, București, 1694.

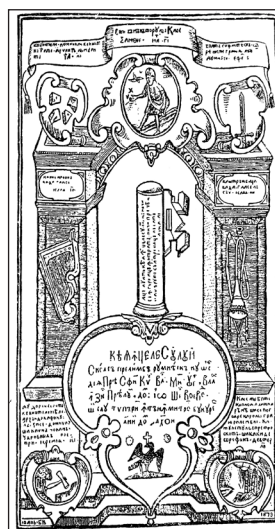
David, Neofit, Alegere din toată Psaltirea, București, 1769.

David, Psaltire, București, 1820.

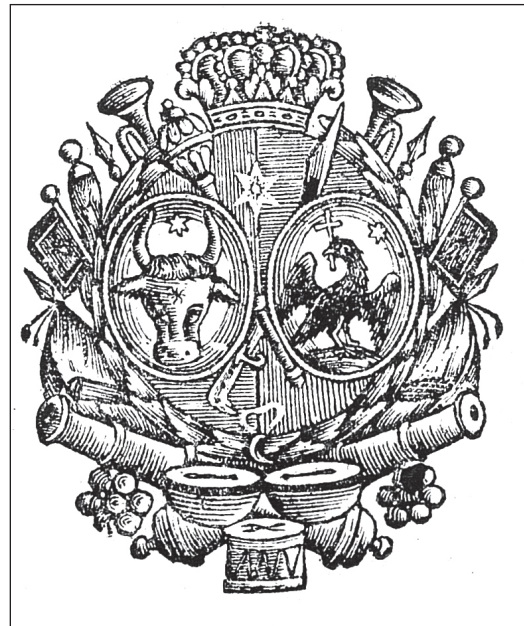
David, Psaltire, Brașov, 1827.

Ivan B(a)k(ov) 1678, Cheia înțelesului, București, 1678.

Stema domnitorului Șerban Cantacuzino,
Liturghie, București, 1680.

Stema dublă a domnitorului Mihail
Constandin Suțu, Hrisov de așezământ al lui
M. C. Suțu Vvd., Iași, 1793.

Stema domnitorului Constantin
Brâncoveanu, Slujbele Sf. Paraschiva
celei Noi și Sf. Grigorie Decapolitul,
București, 1692.

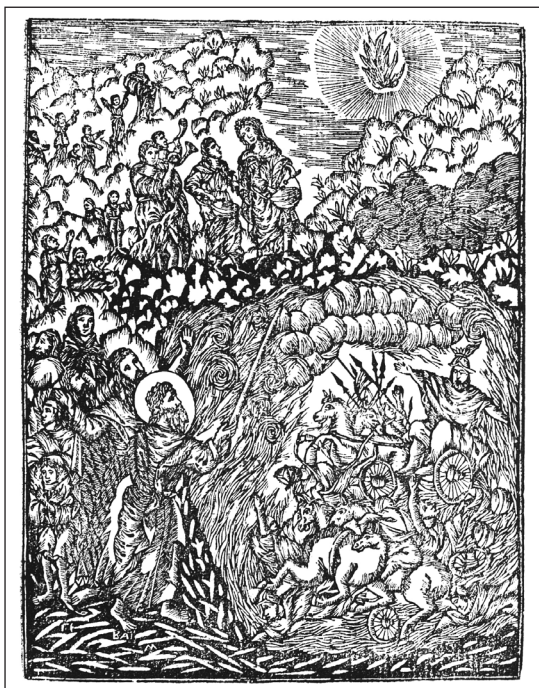
Îngerul trâmbițează învierea morților,
Ioan Gură de Aur, Cuvinte puține
oarecare, București, 1827.

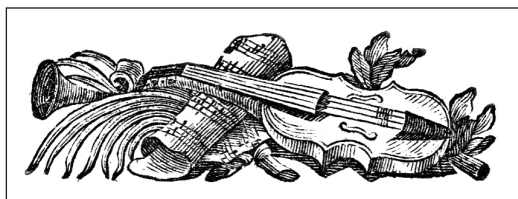
Stema dublă a domnitorului Nicolae
Alexandru Mavrocordat, Octoih,
București, 1709.

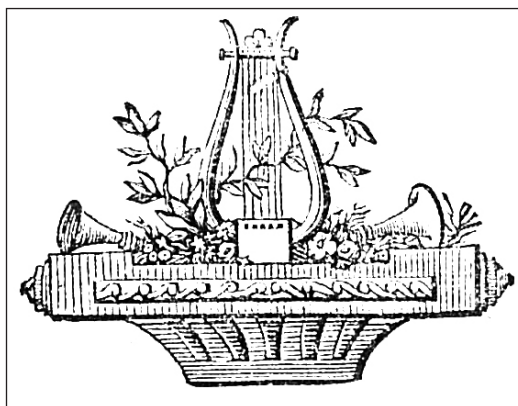
Închinarea păstorilor, Molitvenic, Blaj, 1784.

Ghervasi(e) M., Trecerea Mării Roșii,
Penticostar, București, 1820.

Frontispiciu cu vioară, Ioan
Tincovici, Cântări dumnezeiești,
Buda, 1815.

Frontispiciu cu liră, Ioan Theodorovici-
Nica, Cântare despre începutul și starea de
astăzi a românilor, Buda, 1813.

Frontispiciu cu putto timpanist,
Dinicu Golescu, Adunare de
tractaturi, Buda, 1826.